

Uhryn O.G. The analysis component of the psychological readiness of the cadets of the internal affairs organs to the professional self-actualization

The article deals with the content characteristics concept of «psychological readiness». The components of the psychological readiness to promote self-actualization and self-identity in the professional field are analyzed. The influence of the self-actualization parameters of the cadets psychological readiness to the professional activity.

Key words: *concept of «psychological readiness», profession, professional self-actualization.*

УДК 159.922.1

І.І. Шлімакова, Р.М. Білоус

**ВПЛИВ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ
НА ЕКОЛОГІЧНУ СВІДОМІСТЬ МОЛОДІ**

Розглядається проблема впливу соціометричного статусу на екологічну свідомість студентської молоді. Подано результати емпіричного дослідження взаємозв'язку складових екологічно обумовленої свідомості студентів психологічних спеціальностей з їхнім груповим соціостатусом.

Ключові слова: *екологічна криза, екологічна свідомість, екологічна освіта, соціометричний статус, екологічні цінності, екологічні диспозиції.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, коли екологічна криза є загально визнаною світовою катастрофою, значної актуальності набуває проблема дослідження сформованості екологічної свідомості українців, особливо молоді, а також чинників впливу на її розвиток.

Серед найбільш перспективних тенденцій реформування освіти у цьому напрямі є стратегія впровадження у навчально-виховний процес концепції екологічної освіти й виховання. Проте за матеріалами досліджень В.В. Підліснюк [6] аналіз ситуації з упровадження екологічної освіти для сталого розвитку й використання освітнього і наукового потенціалу щодо розробки та впровадження політики протидії змінам клімату в Україні свідчить про незадовільний стан справ. Стратегічні плани у контексті проблематики мало впроваджуються на державному рівні, екотематику не включено в діяльність регіональних органів із екології та освіти, діяльність неурядових організацій.

З метою розробки стратегії екологічної освіти необхідно всебічно вивчити можливі шляхи формування екологічно детермінованої

свідомості молоді та чинників, які впливають на неї. Одним із таких чинників є соціометричний статус особистості.

Стан дослідження. Опрацювання теоретичного доробку методичного арсеналу практичної сфери психолого-екологічної освіти вказує, що екологічна свідомість убачається важливим світоглядним орієнтиром у справі розвитку екологічної культури особистості, вона спроможна активно впливати на корекцію сучасного способу життя людей та форми їх природокористування.

Питання дослідження екологічно інтенційованої свідомості були предметом уваги екопсихологів, зокрема вивчалися методологічні принципи та основні поняття екологічної свідомості (С.Д. Дерябо [3], В.І. Панов [5], В.О. Скребець [7]), психолого-педагогічні проблеми формування екологічної свідомості в навчально-виховному процесі (М.М. Заброцький [4]), образ навколишнього середовища в підлітків і студентів вищих навчальних закладів (О.Л. Вернік [1], О.В. Грезе [2] та ін.). Водночас, фактично відсутні спеціальні дослідження, які б розкривали вплив соціальних чинників на рівень екологічної свідомості молоді.

Цими положеннями визначається актуальність статті, метою якої є висвітлення результатів вивчення впливу соціометричного статусу на екологічну свідомість студентської молоді.

Виклад основних положень. Вибірку експериментальної роботи становили студенти 1-го та 3-го курсів психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка та студенти 1-го і 3-го курсів факультету права, гуманітарних та соціальних наук Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського. Загальна кількість респондентів – 144 особи. Розподіл за статеву ознакою в усіх групах досліджуваних становив 50,0% (особи чоловічої статі) та 50,0% (особи жіночої статі).

Для визначення соціометричного статусу студентів використано метод соціометрії, автором якого є Дж. Морено. Екологічна свідомість досліджуваних вивчалася за допомогою тесту екоціннісних диспозицій В.О. Скребця [7, 64]. Автор цієї методики виявив та емпірично перевіряв шість екодиспозицій, які є базовими у структурі екологічної свідомості особистості, а саме: колаборативну (співпраця з природою), несеситивну (споживання, привласнення природних благ), індиферентну (байдужість щодо природи), совмісійну (залежність перед силами природи), совметральну (бажання підкорювати природу) та гашенарну (схильність завдавати шкоду природним об'єктам).

Результати дослідження соціометричного статусу студентів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл студентів за статусною ознакою

Соціометричний статус	Кількість осіб	%
лідер	15	10,4
бажаний	15	10,4
прийнятий	54	37,5
неприйнятий	39	27,1
аутсайдер	21	14,6

Як видно з табл. 1, кількість лідерів становить 10,4%; бажаних – 10,4%; прийнятих – 37,5%; неприйнятих – 27,1%; аутсайдерів – 14,6%. Такі дані свідчать, що більшість молоді, а саме 58,3%, має позитивний соціометричний статус. 41,7% студентів входить до груп «неприйнятих» та «аутсайдерів», що може негативно впливати на світоглядні орієнтири молоді, у тому числі екологічні.

На наступному етапі дослідження за допомогою частотного аналізу було виявлено рівень вираженості у структурі екологічної свідомості студентів екоціннісних орієнтацій та екоціннісних диспозиції (табл. 2).

Таблиця 2

Показники екологічної свідомості студентів 1-го і 3-го курсів

Вибірка	СЦ %	ЕЦ %	МЦ %	ЯЦ %	Clb %	Nes %	Ind %	Sms %	Smt %	Gach %
1-й курс	16,33	34,33	34,79	33,54	63,08	33,04	31,58	20,17	17,75	30,46
3-й курс	46,17	51,21	51,92	50,29	44,04	34,04	37,67	24,83	26,88	30,42
Сер. значення	31,25	42,77	43,35	41,92	53,56	33,54	34,63	22,50	22,31	30,44

Примітка. Аббревіатура екодиспозицій у таблиці відповідає їх авторському позначенню в оригіналі методики.

Умовні позначення: СЦ – соціальні цінності, ЕЦ – екологічні цінності, МЦ – моральні цінності, ЯЦ – моральні цінності; Clb – колаборативна диспозиція, Nes – несесітивна диспозиція, Ind – індиферентна диспозиція, Sms – совмісійна диспозиція, Smt – совметральна диспозиція, Gach – гашенарна диспозиція.

Відповідно до даних табл. 2 можна стверджувати, що серед екологічно значущих цінностей найбільш вираженими у студентів є моральні цінності (43,35%). Отже, опитувані у повсякденному житті орієнтуються на моральні норми, принципи, розрізняють поняття добра та зла, справедливості, щастя, а також усвідомлюють сутність і наслідки своїх учинків. Також значний відсоток мають екологічні цінності (42,77%), що вказує на позитивне ставлення молоді до природи та благ, які вона надає. Меншою мірою виявляються Я-цінності (41,92%) та соціальні цінності (31,25%).

Серед екоціннісних диспозицій найбільш вираженою є колаборативна (53,56%), що свідчить про розуміння студентами сутності природи, усвідомленого визначення ними своїх дій та рішень по відношенню до природи. Меншою мірою виявляється індиферентна екодиспозиція (34,63%), за якої ігнорується природне оточення.

Опитувані, в свідомості яких виражена несесітивна екодиспозиція (33,54%), вважають себе господарями природи та сприймають її лише як джерело певних ресурсів, потрібних людині. Студенти з гашенарною екодиспозицією (30,44%) підсвідомо або напівсвідомо прагнуть завдати шкоди природі. Молодь усвідомлює велич і силу природи (совмісйна екодиспозиція – 22,5%). Незначна кількість студентів (22,31%) вважає себе володарями природи.

За допомогою t-критерія Стьюдента було виявлено відмінності у виявах екоціннісних орієнтацій та екодетермінованої поведінки студентів 1-го і 3-го курсів. Установлено статистично значущі відмінності у групах молоді між соціальними цінностями (при $p \leq 0.001$), що свідчить про більшу вираженість соціальних цінностей у студентів 3-го курсу. Значущими для третьокурсників є екологічні цінності (при $p \leq 0.001$), моральні цінності (при $p \leq 0.001$), Я-цінності (при $p \leq 0.01$), колаборативна екодиспозиція (при $p \leq 0.05$). Ця тенденція може бути зумовлена вивченням студентами-третьокурсниками курсу «Екологічна психологія».

На наступному етапі дослідження з'ясовано особливості взаємозв'язку соціального статусу та екоціннісних орієнтацій. Для студентів 1-го курсу соціальні (26,0%) та Я-цінності (44,1%) найбільше виражені у «неприйнятих», екологічні цінності (66,3%) – у «лідерів», моральні цінності (40,5%) – у «прийнятих». Колаборативна екодиспозиція виявляється у «лідерів» (86,3%), несесітивна (43,2%) та совмісйна (29,1%) більше виражені серед «бажаних», індиферентна (45,4%) та гашенарна (34,3%) мають місце у «неприйнятих», совметральна (29,0%) – у «аутсайдерів».

Отож, «неприйнятті» до природи ставляться або байдуже, або прагнуть нашкодити їй. «Лідери» позитивно та бережно ставляться до природи та розуміють її важливість у житті людей. До норм і правил моралі більше схилиються «прийнятті». «Бажані», з одного боку, беруть від природи все необхідне для себе та відчують себе господарями природи, а з іншого – розуміють свою слабкість перед нею. Експлуатувати та приборкувати природу найбільше прагнуть «аутсайдери».

У студентів 3-го курсу зі статусом «прийнятті» соціальні цінності мають питому вагу 49,5%, екологічні цінності у «лідерів» виражені на рівні 54,2%, моральні та Я-цінності – у «бажаних» (56,0%). Колаборативна екодиспозиція найбільше виражена у лідерів (52,4%), несесітивна (40,1%) – у «бажаних», індиферентна (43,2%), совмісійна (37,3%) та гашенарна (34,6%) екодиспозиції виявляються серед «неприйнятих».

Проаналізувавши дані результатів дослідження студентів 1-го та 3-го курсів, можна зробити висновки, що і серед першокурсників, і серед студентів третього курсу найбільш позитивно ставляться до природи саме «лідери». «Бажані» сприймають природу як певне джерело задоволення своїх потреб, проте в більш юному віці вони розуміють свою слабкість перед природними стихіями. «Аутсайдери» досліджуваних колективів прагнуть приборкувати природу, «неприйнятті» – зашкодити.

Відтак з'ясуємо особливості екологічної свідомості студентів із різним соціометричним статусом у загальній вибірці (табл. 3).

Таблиця 3

**Показники екологічної свідомості студентів
із різним соціометричним статусом**

Соціометричний статус	СЦ %	ЕЦ %	МЦ %	ЯЦ %	Clb %	Nes %	Ind %	Sms %	Smt %	Gach %
лідери	34	51	38	35	66	26	28	14	17	29
бажані	35	45	51	52	46	40	34	28	20	29
прийнятті	25	41	45	37	57	34	33	21	19	29
неприйнятті	34	38	42	47	49	33	44	27	22	34
аутсайдери	37	49	38	43	49	33	27	18	37	31

Отож, серед цінностей у «лідерів» найбільше вираженими є екологічні, в «аутсайдерів» – соціальні, а в «бажаних», «прийнятих» та «неприйнятих» – моральні і Я-цінності.

Колаборативна екодиспозиція є вагомою у структурі екологічної свідомості студентів – «лідерів», несеситивна екодиспозиція – у «бажаних», індиферентна – у «неприйнятих», совмісійна – у «бажаних» і «неприйнятих», совметральна екодиспозиція виявляється у «аутсайдерів», гашенарна екодиспозиція більшою мірою виражається серед «неприйнятих» та аутсайдерів.

За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що існує обернений зв'язок між екологічними цінностями та гашенарною екодиспозицією. Отже, за позитивного ставлення до природи молода людина ніколи не завдасть їй шкоди. З огляду на це можна стверджувати, що такі соціометричні статуси, як «лідер» та «прийнятий», позитивно впливають на екологічну свідомість особистості (зокрема на екологічні цінності та колаборативну екодиспозицію).

Висновки. Проведене дослідження дозволило окреслити низку узагальнень, значущих у контексті проблеми, що розглядається, а саме: загалом, у студентській молоді переважають екологічні й моральні цінності та колаборативна екодиспозиція, як структурні складові екологічної свідомості, що вказує на позитивне сприйняття студентами природного довкілля; домінують у свідомості «лідерів» екологічні цінності, найбільше виражені моральні та Я-цінності у «бажаних», «прийнятих» і «неприйнятих». Пріоритетною екодиспозицією у всіх групах досліджуваних є колаборативна зі значним переважаням у «лідерів».

Можна стверджувати, що соціометричний статус впливає на екологічно обумовлену свідомість молоді, водночас позитивний статус сприяє формуванню високого рівня еко-свідомості.

Проведене дослідження не вичерпує усі аспекти цієї проблеми, а є лише початковим етапом у вивченні окресленого екопсихологічного феномена.

1. Вернік О.Л. Деякі особливості специфічного ставлення і поведінки підлітків у довкіллі / О.Л. Вернік // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. 7. Екологічна психологія; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2003. – Ч. 1. – С. 51–54.

2. Грезе О. В. Особливості формування екологічної свідомості у студентів гуманітарного і технічного напрямків підготовки: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Грезе Олена Володимирівна. – К., 2009. – 198 с.

3. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Ростов н/Д: Феникс, 1996. – 480 с.

4. Заброцький М.М. Духовні виміри екологічної відповідальності особистості / М.М. Заброцький, О.В. Вознюк // Актуальні проблеми психології:

зб. наук. пр. Т. 7. Екологічна психологія; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – Вип. 4. – С. 96–103.

5. Панов В. И. О предмете психологии экологического сознания / В.И. Панов // Прикладная психология. – 2000. – № 6. – С. 15.

6. Підліснюк В.В. Роль освіти у впровадженні сталих підходів та політики протидії змінам клімату в Україні / В.В. Підліснюк // Біосферно-ноосферні ідеї В.І.Вернадського і еколого-економічні та гуманітарні проблеми розвитку регіонів: матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 28–29 травня 2010 р.). – С. 195–197.

7. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи: монографія / В.О. Скребець. – К.: Слово, 2004. – 440 с.

Шлимакова И.И., Билоус Р.Н. Влияние социометрического статуса на экологическое сознание молодежи

Рассматривается проблема влияния социометрического статуса на экологическое сознание студенческой молодежи. Представлены результаты исследования взаимосвязи составляющих экологически обоснованного сознания студентов психологических специальностей с их групповым социостатусом.

Ключовые слова: *экологический кризис, экологическое сознание, экологическое образование, социометрический статус, экологические ценности, экологические диспозиции.*

Shlimakova I.I., Bilous R.M. The sociometric status influence on youth environmental awareness

The article deals with the problem of the sociometric status influence on the students environmental awareness. The results of the empirical studies relationship of the components due to the environmental consciousness of the students of the psychological specialties with their group social status are given.

Key words: *environmental crisis, environmental awareness, environmental education, sociometric status, environmental values, environmental disposition.*